

Maya Sözcüğünün Tarihçesi Hakkında Yazılanlar Ne Kadar Gerçekçi?

How Realistic is What is Written About The History Of The Word Maya?

Dil bilimciler **maya** sözcüğünün kökeni olarak Farsça **mâye** sözcüğünü gösteriyorlar. Bu sözcük Farsçada "kaynak/öz-kaynak, sermaye" anlamında kullanılmıştır ve Orta Farsça **mādag** "madde" sözcüğüyle bağlantılıdır. Zaten bu sözcük de yine bizim Kutadgu Bilig elyazmamızda 1069 yılında "sermaye" anlamında geçmektedir.

Üstelik bu anlamlara ve gösterilen kökene bakınca, dil bilimcilerin yaptığı bu çıkarımların tamamen ses değeri yakınlığına bağlı dolaylı bir anlam üzerinden bağlantı görülerek ortaya atılmış bir tutarsız iddiadan ibaret olduğunu düşünmeliyiz. Çünkü sözcük kökeni Türk dili ağızlarında "buğday arasında yetişen ve adına '**bay**' denilen yabancı bir başağın tohumuna verilen ad ile de ilişkilidir. Bu ad bahsi geçen başaktaki tohumun ekşimsi tadıyla ilişkilidir. Tohumu ekşimsi olan bu bitki daha çok hayvan yemi olarak kullanılır ve aynı zamanda bu isim ekşi-çemen yapılan burçak veya onun türleri olan tahıllar için de ad olarak (farklı bölge ve ağızlarda olmakla) kullanılır. Kökteş sözcük zaten Türk dilinde bir fiil olarak da görülmektedir ve Eski Türkçede **mayıl** ve *bayıl biçimindedir.

Türkçede bu sözcüğün edilgen **bayıl** biçimi de bilindiktir ve "**mayışmak**" sözcüğü ile de bağlantılı olmalıdır. Bu sözcük Eski Türkçede Kaşgarlının Divan-i Lugati't-Türk elyazmasında (1073 yılı veya öncesinde) "kağun **mayıldı**" (kavun ekşidi anlamında) geçmektedir. Yani **may-ıldı** sözcüğünün kökü olan **may** (bazı ağızlarda "**boy**" / "**bay**" vb. biçimleriyle ekşi tahıllı bazı bitkilere adıl dahi olsa) Türk dilinde zaten "**ekşi/ekşidi**" anlamındadır ve aynı zamanda anlam içeriğinde "bayılmak" anlamı da bulunan kök sözcüktür.

Yani **bay** sözcüğü bazı ağızlarda **boy** biçiminde ve bazı ağızlarda **moy** ve **may** biçimini de kullanılmıştır diyebiliriz. Fakat burada belirttiğimiz gibi buğday burçağı benzeri bir başaktan olan mayhoş veya ekşimsi tadı olan bir tahılın adı olarak da kullanılmaktadır. İşte, Eski Türkçede **may-** kökünden **mayıl** (bayılmak) fiil sözcüğü de aslında aynen bununla bağlantılıdır.

Başka bir deyişle, dil bilimcilerin yine Farsça köklere bağladığı "**mayhoş**" bileşik sözcüğündeki **may-** kökünün "ekşimsi/ekşi-tat" anlamı bununla bağlantılıdır ve sözcük kökü Farsçadan değil Türk dilinin **bayıl/mayıl** (*gevşek, gevşemek, çökmek, bulunduğu yere yığılmak/çökmek, tutunamamak, mevcut kararlı durumunu koruyamadan gevşemek/çökmek anlamındaki*) fiili bağlantılıdır. Fakat geçmişte anlam değişmesiyle bu sözcük bayık/**ekşi** anlamı da kazanmıştır.

Bu **mayıl** (bayıl) fiili kökü günümüzde "bayılmak" sözcüğü kökünde bilindiği yaygın biçiminde işlek olmakla kullanılmaktadır.

"**Boy**"/"bay" çökeleğe katıldığında mayalama ve koku vermeye yardımcı olur ve bu peynir türünün içinden çıkarılmadan tüketilir. Yani bu sözcük bir tür çökelek peynirine hem adını hem tadını vermiş de diyebiliriz.

Boy/bay aynı zamanda bazı yörelerde "**ekşi** pastırma çemeni" yapmakta kullanılan bir tahılın da adıdır ve bu tahıldan ekşi maya ve süt ekşitme veya mayalamak için faydalanılmış olmalıdır. Zaten sözcüğün may biçimi "mayalık yoğurt" veya "ekşi-yoğurt" anlamında da kullanılmıştır fakat "**may**" biçimiyle ve anlamca **mayalık** anlamında kullanılması zamanla dönüşerek bazı yörelerde **yağ, tereyağı** ve **yoğurt** gibi anlamlarda olmakla (**may** ses biçimiyle) halen kullanımdadır.

Bu sözcüğü "**poy**" biçiminde olmakla ekşi bir ot (*poy otu*) adı olarak da dilimizde görmektediriz.

Türk dilinde bazı ağızlarda **maya** sözcüğünün (anlam kaymasıyla) "**dişi**", "**damızlık**" gibi anlamları da bilinmektedir. Türkçede "**mayalık**" sözcüğü "**maya olmak için ayrılmış**" ve "**damızlık**" anlamındadır.

Baygınlık hissi veren ve ekşimsi tadı olan **anason** bitkisine de aynı biçimde "**mayana**" adını veren ağızlarımız bilinmektedir.

Türkçede aynı kökten "**mayalı**" sözcüğü de bulunmaktadır ve bu sözcük "**ekşimiş/kabarmış hamur**", "**kabarcıklanmış hamur**" anlamında kullanılmaktadır. Türkçede "**mayasıl**" biçiminde kullanılan hastalık adı da anlamca "**deride kabarcıklar/bozulmalar**" olması anlamındadır.

Farsçada **maya** sözcüğüne "ekşi" veya "ekşime" anlamı verecek bir unsur varsa bu Türk dilinden bu dile geçmiş olmalıdır çünkü Türk dilinde bu sözcüğün fiil kökünün bütün türemeleri çok yaygın coğrafyada ve Eski Türkçe döneminden beri zengin çeşitlilikte yaşamaktadır.

Yani Farsçada "**sermaye**" anlamındaki maya sözcüğü bildiğiniz ekşi/kabarcıklı/baygın maya anlamını sadece Türkçe ile kazanabilir. Fakat nedense bazı dil bilimciler sözcüklerin ses değerlerinden çağrışımla esinlenerek köken uydurmada oldukça ustadırlar.

Ayrıca, toplama bir dil olan Farsça kökenli gösterilen "sermaye" sözcüğünün asıl kökü bile muhtemelen Türkçe "**sergi**" sözcüğü ile bağlantılı olmalıdır. Sergi sözcüğümüz "pazar yerinde satılmak için sergilenen mallar" ve "kuruması için serilmiş tahıl" anlamındadır ve sermek fiili kökteşidir. Sözcüğün sermaye anlamı da bununla ilişkili olarak doğmuş olmalıdır.¹ Üstelik dünya genelinde pek çok başka dilde de süt ve süt ürünleri adları Türk dili ile bağlantılıdır. Bu konuyu daha önce başka bir makalemizde 2020 yılında yazmıştık.²

Yani **maya** sözcüğünün kökeninin Türk dilinde olmasına şaşırmamalısınız ve bazı dilcilerin kulağında bir çağrışımla doğurtulan uydurma/yakıştırma sözcük kökeni açıklamasına da aynı biçimde inanmamalısınız. Farsçada hamur veya yoğurt mayasına maya deniliyorsa, işte bunun kökü aynen burada açıkladığımız gibi Türk dilinden bu dile geçmiştir ve Farsçada yakın ses değerindeki başka bir sözcüğü köken olarak göstermenin hiçbir mantığı ve anlamı yoktur.

Üstelik süte yoğurt çalmak için may (ekşi yoğurt) kullanılmaktadır ve aynı şekilde üzüm ve hamur mayalama işlemleri için de yine may (ekşi) tadı olan bazı tahıl veya bitkilerin kullanıldığı da bilinmektedir.

Bu sözcüğün de başka pek çok sözcükte olduğu gibi, bütün türetmelerinde olduğu biçimiyle görebileceğiniz gibi kökene giden bütün yollar Türk diline çıkmaktadır fakat başka dillerde dolanık ve bulanık kaldığı için tutarlı açıklama da yapılamamaktadır. Dilin kemiği olmadığı için olsa gerek, bazı dilcilerin aceleci yakıştırmalarla sözcüklerimizi başka dillere bağlama çabaları da bize zaten tanındıktır.

Ahmet Ardiç

Eylül 2023

¹ Sözcük kökü ser- Eski Türkçede yaymak ve sermek anlamındadır. Eski Türkçe aynı kökten olan **serü** sözcüğü "evlerde üzerine eşya veya gıda konulan raf veya raflar" anlamındadır ve Kaşgarlının, *Divan-i Lügati't-Türk* elyazmasında da geçmektedir. İlaveten, Çağatay ağızlarında da bu sözcük mevcuttur. Eski Türkçe ser- sözcük kökünün "yaymak" anlamı yanı sıra "sabretmek" anlamı da bilinmektedir. İşte sergi (pazar tezgâhı) sermek ve sabretmek anlamları alan dilde sermaye anlamına evrilmiş olmalıdır. Sözcük Kutadgu Bilig'de de geçmektedir. Kıpçak ağızlarında 1400 yılından önce bu sözcüğün geçtiği de bilinmektedir.

² Bakınız www.turkicresearch.com sayfası makaleler bölümünde Ahmet Ardiç tarafından yazılmış "Peynir, Ayran, Kaşar, Cheese, Şor, Kesmik, Mandıra, Mal, Maya, Süt, Lactose, Meolcian, Skim-Milk, Skimmed Sözcükleri ve Türk Dilinden Başka Dillere Geçen Süt-Ürünleri Adları Üstüne" isimli makale <https://www.turkicresearch.com/files/articles/adb462df-6f95-4138-a019-aa031aae8a47_Peynir%20s%C3%B6z%C3%BC%20ve%20T%C3%BCr%20dilinden%20ba%C5%9Fka%20dillere%20ge%C3%A7en%20s%C3%B6z%C3%BCr%C3%BCn%C3%BC%20ad%C4%B1lar%C4%B1.pdf>